

Af museumsinspektør Lykke Olsen

En tysk cirkusfamilies kamp for at blive dansk

Perioden i midten af 1800-tallet var hård mod lille Danmark, der efter to krige tabte hertugdømmerne Slesvig og Holsten til Preussen. I kølvandet på nederlaget i 1864 følte danskerne både frygt og bitterhed mod Tyskland, som Preussen og de tabte områder senere blev en del af.

Danmarks rolle som lillebror overfor storebroren i syd blev slået fast under 1. og 2. Verdenskrig, hvor Danmark igen blev den underlegne. I 1868 slog den omvandrende tyske musikanter Heinrich Miehe sig ned i Danmark og skabte Cirkus Miehe. Det blev med tiden et af de mest anerkendte cirkus i landet, men som tysk indvandrer i Danmark bevægede han sig i minefuldt farvand. Derfor gjorde han og senere datteren Dora Miehe gang på gang alt, hvad de kunne for at vise deres danske sindelag.

En flok omrejsende artister

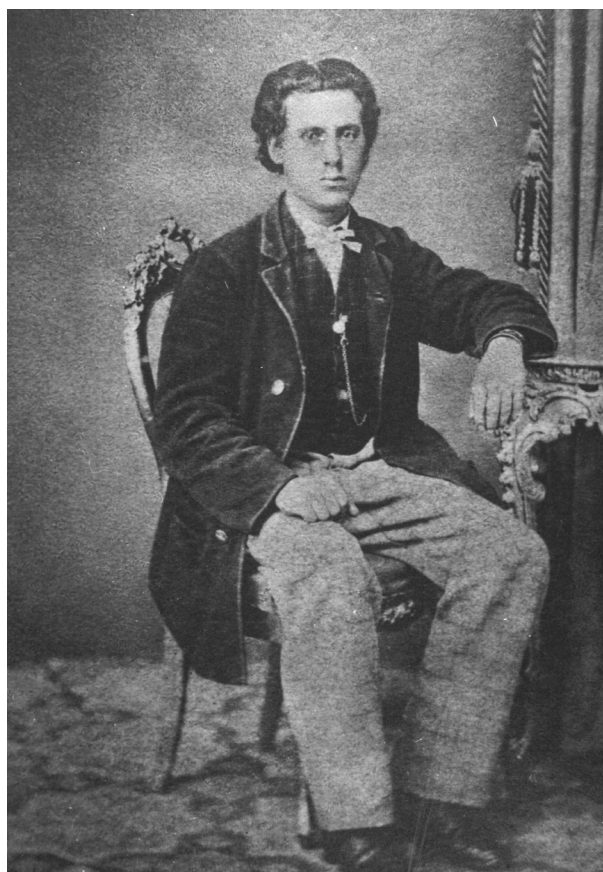
Det lå ikke i kortene, at Miehe skulle være omrejsende musikanter og senere skabe et stort cirkus. Han var født i Langelshiem i Braunschweig i 1846 som søn af en arbejdsmand. Han var en af mange musikanter fra området, som mellem 1840'erne til 1880'erne sluttede sig til omrejsende musikkapeller. Allerede fra 1861 havde Miehe i perioder rejst rundt i Danmark med et musikkapel som musikanter, og senere spillede han i forskellige cirkus. Han slog sig dog først permanent ned i Danmark, da han i 1868 giftede sig med artisten Louise Schulz, der få uger før havde født deres første barn. To år senere tog ægteparret og Louise Schulz' bror, Carl Schulz, hul på livet som omrejsende musikanter og artister.

Mens Miehe sled for at skabe en levevej som kunstner på dansk jord, ulmede fjendskabet mellem Danmark og Preussen. Danmark havde tabt Slesvig-Holsten til Preussen i 1864, og mange danskere var angste for og vrede på nabolandet. Men det gik godt for Miehes omvandrende trup, den voksede støt og blev til et egentligt cirkus. Glansnumrene var hestedressur og linedans udført af Miehes døtre.

I 1898 var Cirkus Miehe vokset til 50 artister og 25 heste og var på det tidspunkt et af de førende provinscirkus i Danmark.

En cirkusdirektørs kamp for at blive dansk

Miehe glemte aldrig det anspændte dansk-tyske forhold. Cirkusdirektøren signalerede igen og igen til sit publikum, at han var

Heinrich Miehe som ung omvandrende artist og musikanter.
Arkivfoto

danksindet. Hans første barn, Dora Miehe, fortalte som voksen i et interview, hvordan hendes far satte en tyk streg under sit danske sindelag under hendes cirkusdebut som treårig:

”Mit første Nummer bestod i at sidde oppe på Toppen af en skælvende Bam-buspind, som Far balancerede frit på sin Hage... og deroppefra skulde jeg sa raabe saa højt, som min Stemme kunde lyde: ”Leve Danmark! Det var typisk for min Fars Stil i Arbejdet. Han var meget nationalt sindet og danskfølende...”

Samme år som Dora Miehe debuterede i manegen, tabte Frankrig Alsace og Lorraine til Det Nordtyske Forbund, og danskernes frygt for og vrede mod de tyske områder fik ny næring. Heinrich Miehe kan meget vel have udviklet dette nummer netop på det tidspunkt og gav måske her Dora samme brændende ønske om at blive accepteret som dansker. Et ønske, der blev tydeligt, da hun senere overtog Cirkus Miehe.

”Gaardejer i Thy og Ejer af Rold Kro”

Heinrich Miehe købte i 1876 en gård i Ydby i Thy, som blev familiens base. Senere købte han Rold Kro og underskrev sine cirkusannoncer som ” Gaardejer i Thy og Ejer af Rold Kro”. Ingen skulle være tvivl om, at han havde slået rødder i den danske muld. Hvis nogen beskyldte ham for at være uhæderlig og uden tilknytning til Danmark, reagerede han kraftigt.

Isefjord Avis kaldte i 1887 hans omrejsende selskab for natmandsfolk – en vanærende betegnelse for omvandrende tiggere. Få dage senere korrigerede avisen sig selv efter en henvendelse, som Miehe sandsynligvis stod bag. De oplyste, at selskabet derimod var et cirkus, og at ejeren ”Miehe er en dansk Mand, der er Grundejer i Jylland...”

Miehes status som cirkusdirektør og dygtig gårdejer omtalte aviserne ofte, og det kan tyde på, at Miehe understregede det i mødet med pressen. Måske ræsonnerede Miehe, at hvis man var gårdejer i Danmark, betragtede danskerne vedkommende som en af dem. Selvom Danmark var i gang med at forvandle sig til en industrination sidst i 1800-tallet, var landbrugserhvervet stadig meget vigtigt, og de fleste danskere boede på landet. Det betød også noget for cirkusdirektøren, at han officielt blev anerkendt som dansker. I 1880 ansøgte han om dansk indfødsret, men fik afslag. I 1893 prøvede han igen, og denne gang lykkedes det.

Dora Miehe som ung linedanser med en kvælerslange, som hun også havde om halsen under forestillinger.

Foto fra Hobro Lokalhistoriske Arkiv.

“Miehe, som har dansk Indfødsret, har ikke været udenfor Danmark med sin Cirkus.” skrev Køge Avis i 1894 i et interview med Miehe. Det er mest sandsynligt, at Miehe selv har fortalt det til journalisten, og at han dermed tillagde det betydning.

Næste generation på vej

Miehes kæmpede for at blive accepteret som dansker og for at skabe et stort og anerkendt cirkus i Danmark, og den kamp overtog datteren Dora Miehe. Det blev forventet, at Miehes børn betingelsesløst lagde deres liv i Cirkus Miehe. De blev trænet i artisteriets hårde disciplin helt fra barnsben, og Dora Miehe lagde al sit hjerteblod i familiens cirkus til den dag, hun faldt bevidstløs om og døde som 76-årig på en turné.

Datteren var allerede i 1890'erne et stort trækplaster i Cirkus Miehe med forskellige ridenumre og linedans. I 1902 flyttede Heinrich Miehe til Rold og brugte nu mest tid på at drive Rold Kro. Dora Miehe boede fortsat på gården i Ydby sammen med hendes mand Herman Pfänner samt moderen Louise Miehe. De blev nu de drivende kræfter bag Cirkus Miehe.

Heinrich Miehe engagerede sig dog stadig i Cirkus Miehe, og omkring 1912 opførte han en lille cirkusmanege ved Rold Kro til at træne cirkushestene om vinteren.

Han døde på sin kro i 1915, og det virker til, at han ved sin død var accepteret som dansker. Aviserne hyldede ham for at have skabt en af Danmarks førende cirkus og beskrev ham som en

Grand Cirkus Miehe omkring 1910, hvor det er på vej til at blive et stort cirkus. Dora Miehes daværende mand, Herman Pfänner, ses i midten med cigar og hendes mor, Louise Miehe, med lys hat til venstre for ham.

Foto fra Hobro Lokalhistoriske Arkiv.

afholdt gård- og kroejer. Kolding Folkeblad skrev de ord, som nok ville have varmet den gamle cirkusdirektørs hjerte mest:

”Miehe var i Aarenes Løb blevet fuldgod Jyde, og han var stolt af sin danske Indfødsret.”

Datteren Dora Miehe fortsætter den danske kamp

Efter farens død drev Dora Miehe og Herman Pfänner Cirkus Miehe videre, mens 1. Verdenskrig rasede i udlandet.

Nøjagtigt som faren arbejdede hun utrætteligt for at blive accepteret som dansker, og hun værnedede om sin fars indsats for samme mål. Det brugte hun dygtigt medierne til at iscenesætte – Dora Miehe havde medietække og talent for at bruge pressen til at skabe den fortælling, hun ønskede. Hun gav en lang række interviews i sin karriere, hvor hun bænkedede de bærede journalister i sin luksuriøse beboelsesvogn og fortalte sin livshistorie. Her tog billedet langsomt form.

Heinrich Miehe som soldat på dansk side?

Dora Miehe vendte igen og igen tilbage til nogle bestemte familiefortællinger. En af dem var hendes førømtalte debut i farens artistrup som treårig i 1871, hvor hun skulle råbe ”Leve Danmark” som kulmination på nummeret. Med den historie signalerede hun samtidig: Jeg fik det danske sindelag ind med modermælken.

En anden tilbagevendende historie tog direkte livtag med det betændte forhold mellem Danmark og Tyskland. Dora Miehe fortalte til pressen, at hendes far deltog i krigen i 1864 på dansk side. Han kunne i teorien godt have deltaget frivilligt i krigen på den danske side på trods af sine tyske rødder. Det er dog ikke særligt sandsynligt, og der findes ingen kilder på det. Omvendt kan det ikke bevises, at hendes fortælling ikke er korrekt.

Uanset om det var sandt eller ej, kan hendes omtale af historien nærmest kun tolkes som en måde for Miehe at vise familiens loyalitet overfor Danmark på. Det er også værd at bemærke, at Dora Miehe fortalte historien gentagende gange i 1930’erne og under 2. Verdenskrig. Det var igen blevet ømtåleligt at være tysk indvandret familie i Danmark.

Cirkusbygningen i København og tyskernes besættelse

Cirkus Miehe blev under Dora Miehe et af Danmarks store og mest anerkendte cirkus. Omkring 1930 bestod det af 72 medarbejdere og 55 dyr. I 1938 nåede Dora Miehe endnu en milepæl – og et mål, hun havde haft i mange år – da Cirkus Miehe for første gang indtog Cirkusbygningen i København. Højere kunne man ikke nå som cirkus i Danmark.

Cirkus Miehes højdepunkt, da de havde forestillinger i Cirkusbygningen i København i 1938. Det år fejrede de 70-års jubilæum, selvom Cirkus Miehe faktisk blev grundlagt i 1871 og ikke i 1868. Da Dora Miehe overtog Cirkus Miehe, ændrede hun grundlæggelsesåret til sit eget fødeår. Foto fra Hobro Lokallhistoriske Arkiv.

Allerede 10 år før i 1928 opnåede Dora Miehe det største personlige hædersbevis, da kongehusets hoffourer opsøgte Miehe og overrakte hende en broche fra kong Christian 10. Han havde overværet en forestilling, og smykket var et udtryk for "Kongens Beundring for en Kvindes noble og dygtige Forretningsførelse." Hun bar den fra den dag af i et dannebrogfarvet bånd, når hun stolt modtog publikums hyldest i manegen. Her var et fysisk bevis på anerkendelse fra et nationalt symbol, nemlig kongen selv, og det skulle publikum vide.

Tyskland besatte som bekendt Danmark i 1940, og mange følte en spirende vrede mod nabolandet. Dora Miehe understregede igen sin families loyalitet overfor Danmark: Et stort, flagrende dannebrog og et foto af cirkusdirektrisen og hendes daværende samlever Heinrich Kolzer

prydede forsiden af Cirkus Miehes sæsonprogram i 1940. Tydeligere kunne det ikke siges.

En cirkusdirektrices farvel og Cirkus Miehes død 1940-1945 var ikke nemme år for Cirkus Miehe. Krigens rasen i udlandet gjorde det svært at skaffe artister, der var mangel på jernbanevogne, og hestefoder var dyrt. Det største slag kom, da Miehes trækplaster, tre elefanter, døde af sygdom i 1940 og 1941.

Samtidig var den aldrende Dora Miehe nedslidt af årtiers hårdt arbejde. Hun faldt om under cirkusturnéen i 1945 og døde få dage senere. Aviserne flød over med hyldestord, og Aarhus Stiftstidende skrev:

”I byerne helt ned til Holstebro var der i Formiddag ikke en Buket at opdrive ved Gartnere.”

Hyldesten ville uden tvivl have glædet den gamle dame, og det vidner om, at det livslange arbejde med at vise Miehes danske sindelag havde båret frugt.

Hun havde året før indrettet et mausoleum for familien i en tidligere gravhøj ved slægtens gård i Thy. Hun blev stedt til hvile i højen, og det blev den sidste velplacerede brik i hendes fortælling om sig selv og Cirkus Miehe. Mon ikke at hun og hendes far faktisk følte sig som danskere?

Da Dora Miehe gik bort, forsvandt Cirkus Miehes medie-darling også. En autoritet og et fast holdepunkt, som i mere end 30 år havde udstukket retningen for det gamle cirkus. Det gav en vis stabilitet, at hendes dygtige samlever, Heinrich Kolzer, stadig stod i spidsen for Cirkus Miehe. Han var også født ind i cirkusverdenen og havde ledet Cirkus Miehe sammen med hende siden 1924.

Det ændrede dog ikke på, at Cirkus Miehes økonomi nu var skrøbelig, og da den erfarne Kolzer døde i 1955, slog problemerne ud i lys lue. Ifølge familien selv kørte det med underskud fra 1954 på grund af stigende konkurrence fra andre underholdningsformer og stigende udgifter til lønninger og transport. I 1958 gav familien Miehe op og lukkede det gamle cirkus. En epoke i dansk cirkus var ovre – men Dora Miehe ligger stadig i sit mausoleum og skuer ud over landskabet, og Heinrich Miehes imponerende gravsten knejser endnu på Rold Kirkegård.

Familien Miehes mausoleum indrettet af Dora Miehe i 1944 ved familiens gård i Ydby i Thy. Urnerne efter hende, Heinrich Kolzer og to af hendes børn står derinde, og den er tilgængelig for offentligheden.

Foto: Christian Morsing